

СЪУЧАСТИЕ В МЕЖДУНАРОДНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ СПОРЕД РИМСКИЯ СТАТУТ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ НАКАЗАТЕЛЕН СЪД

Ст. ас. Чавдар Стоянов

Със създаването на Международния наказателен съд се постави началото на нов етап в развитието на Международното наказателно право. В същото време това бе и естествен финал на редица процеси, възникнали след края на Първата световна война и пряко свързани с утвърждаване на виждането, че е необходимо търсене на наказателна отговорност за лица, извършили тежки престъпления срещу човечеството, военни престъпления или геноцид¹. На 17 юли 1998 г. в Рим бе приет Статут на Международния наказателен съд (МНС), с което се удовлетвори и желанието на цялата международна общност за ново, ефективно и гъвкаво международно правосъдие, касаещо наказателноправната проблематика.

Както съгласливо отбелязва Диана Ковачева², създаването на Римския статут е резултат от сериозен дипломатически компромис, който довежда до съвместяването на две различни по своя характер правни системи – континенталната и англосаксонската. Самият Статут не съдържа изрично задължение за изменение на националните законодателства, но с оглед успешната борба с международната организирана престъпност, държавите са компетентни да изработят сами процедури за сътрудничество и според принципа на допълващата юрисдикция на съда първи да съдят извършителите на съответното

---

¹ Минковски, Б. Създаването на постоянно действащ международен наказателен съд в Хага – нов етап в развитието на международните отношения. – Международни отношения, № 1, 2003.

² Ковачева, Д. Международният наказателен съд и националните правни системи. – Главна мисъл, № 3, 2002.

престъпление при условие, че то е предвидено във вътрешното им законодателство³.

Самата намеса на МНС при разглеждане на спределено дело зависи от начина, по който функционира националната съдебна система на съответната държава⁴. И това е така, защото при наличието на компетентност на съда да разгледа дадено дело, от извършителите според Римския статут се търси индивидуална наказателна отговорност за международно престъпление. Но тези деяния трябва да са признати за такива по силата на общото международно право.

Проблемът за същността и характерните особености на международното престъпление придоби нова актуалност именно след приемането на Римския статут на МНС, доколкото този международноправен акт се явява своеобразен кодекс в областта на Международното наказателно право. В доктрината за дълъг период от време господства тезата, че за международни престъпления трябва да се считат актовете на агресия, заплахите срещу мира и международната сигурност, военните престъпления, геноцидът и апартейдът⁵. Впоследствие обаче започна да се утвърждава и по-различно виждане, според което съществуват и други отрицателни международни дейности, които също в сериозна степен увреждат и поставят в опасност международния ред и сигурност.

Внимание и подкрепа заслужава тезата на Михайлов, че в зависимост от третирането на определено обществено опасно явление за международно престъпление могат да се решат редица въпроси в наказателното и международното право като давността и екстрадацията, противоправността, наказателната юрисдикция и други. Очевидно е, че теоретичните различия относно международното престъпление са многобройни и сериозни. Автори като Баскин, Фелдман, Ромашкин, Полтсрак, Черниченко, Кутиков и Радойнов разглеждат един или друг аспект, като прилагат различни, а твърде често и противополо-

³ Римският статут е ратифициран от НС със Закон от 15.03.2002 г.

⁴ Ковачева, Д. Създаването на МНС – нов етап в развитието на международното право. – Правна мисъл, № 1, 2001.

⁵ Михайлов, Д. Международно наказателно право, С., 2003, с. 94.

ложни методологии в изследването на това сложно явление⁶. Обяснение за това бихме могли да открием в непрекъснатата еволюция на формите на международните престъпления и в явната динамика на тези трансформации, особено в съвременния етап от развитието на международните отношения. Не е за подценяване и фактът, че е невъзможно изследване на характерните особености на международното престъпление от зрителния ъгъл само на отделен правен отрасъл или клон на правната наука. То може и трябва да бъде изяснявано и анализирано поне от две позиции – на международното публично право и на наказателното право. Ето защо съществуват два основни аспекта на международното престъпление в зависимост от това дали субектът е държавата, или индивидът. Както посочва Михайлов, индивидът може да бъде субект на международно престъпление, когато действа от името или за сметка на държавата и когато действа от свое име⁷.

И според международното право деянието е външно изразен волев акт, включващ две основни проявни форми – действие и бездействие. Характерът на неговата обществена опасност зависи от степента и насоката на общото отрицателно въздействие върху характера на засегнатите и увредени международни отношения. А степента на социалната опасност на деянието се определя от обекта на посегателството.

Въздействието върху обекта може да е различно – по метод или способ на осъщественото действие. Важно значение имат и формите на вината – умисъл или непредпазливост, както и видовете умисъл, доколкото те дават определено отражение върху социалната и обществената опасност на деянието, в т.ч. и на международните престъпления. Затова и повечето автори, опитвайки се относително точно да дефинират международното престъпление, достигат до извода, че то може да се определи като международноопасно деяние, изразяващо се в действие или бездействие, което във всички случаи е извършено виновно и е обявено от международното право за наказуемо. Подобно на престъпленията, визирани във вътреш-

⁶ Пак там, с. 95.

⁷ Пак там, с. 106.

нодържавното наказателно право, и международните престъпления се характеризират със своя състав, т.е. със системата от обективни и субективни признаци, чрез които в дадена норма е очертан определен, конкретен вид престъпление, и чрез това очертаване то се разграничава от другите такива. Според Кудрявцев⁸ съставът е осъществен само когато определено деяние съдържа всички признаци, които абстрактно са описани в този еталон на престъплението. Михайлов посочва, че англосаксонската правна система изхожда от определящата роля на субекта, т.е. индивида, осъществяващ дадено престъпление, затова систематически най-логично формите на престъпна дейност би трябвало да се отнесат към учението за субекта на престъплението⁹. Особено внимание в тази насока заслужава чл. 25, ал. 3 от Римския статут, където изрично се посочва, че съдът притежава юрисдикция единствено спрямо физически лица. Това означава, че Римският статут пряко възприема един от основните принципи в съвременното Международно наказателно право, а именно – за личната наказателна отговорност, на която подлежат само физически лица. Нещо повече – тя се носи само от тези наказателноотговорни лица, извършили престъпление, за което е предвидено наказание в Статута, т.е. това деяние трябва да е в рамките на компетентността на съда. Посочено е, че лицето може да извърши престъплението самостоятелно, но и заедно с други лица или чрез тях. Тогава то също отговаря по силата на Статута, независимо от това дали другите лица са наказателноотговорни, или не.

Международното наказателно право също познава съучастията, което, както сполучливо посочва Стойнов, е институт, познат на всички съвременни наказателноправни системи¹⁰. Познато и на българското наказателно право (още от 1896 г. със създаването му – чл. 51–56 НЗ от 1896 г.), съучастията има много по-голяма роля за международната общност, защото е обща, задружна престъпна дейност, имаща особено висока степен на обществена опасност.

⁸ Кудрявцев, В. Н. Общая теория квалификации преступлений. М., 1972.

⁹ Михайлов, Д. Цит. съч., с. 135.

¹⁰ Стойнов, А. Наказателно право – обща част. С., 1999.

Проблемът със съучастието в международно престъпление е по-актуален отвсякога, с оглед на съвременните особености на организираната престъпност и все по-осезаемото ѝ интернационализиране. Тази дейност, освен задружна, е и добре координирана, като обхваща две или повече лица. Нейната цел е ясна и има пряка насоченост – към реализирането на конкретно международно престъпление. Затова основната характеристика на съучастието според Римския статут на МНС обхваща неговата обективна и субективна страна, а именно – наличието на причинна връзка между деянието, осъществено от конкретен престъпен деец, и причинения резултат, но и общността на умисъла, т.е. съзнанието, че и друго физическо лице действа с умисъл, за да се постигне същият резултат – извършването на международно престъпление.

Особени доктринални различия между отделните автори относно съучастието няма¹¹. Както бе посочено, тази дейност е умишлена, с ясно очертана цел, т.е. целенасочена, задължително обща, т.е. не се реализира от едно лице и е социално опасна по своя характер. Съществен отличителен белег е, че не е възможно да се осъществи съучастие при престъпленията по непредпазливост, защото тогава ще има осъществено независимо съпричинителство¹². В Римския статут подбудителството е определено като обща насока на определен деец към извършването на система от действия, насочени към склоняване на друго лице за реализиране на международно престъпление. Оттук и определянето на подбудителя като субект е безспорно и недвусмислено – това е физическо лице, умишлено създаващо решимост и мотивация в друг субект да осъществи международно престъпление. Склоняването обаче би трябвало да е довело до окончателно решение за действие и извършване на престъпление у лицето, към което пряко е насочено. Това означава, че само при наличието на реален престъпен резултат или поне опит за такъв би имало наказуемост, т.е. дейността по своя характер е акцесорна, престъпна по замисъла си. Увещаването, което се отправя при подбудителството, според Рим-

¹¹ Вж. Долапчиев. Наказателно право, том I (обща част), с. 348.

¹² Михайлов, Д. Цит. съч., с. 136.

ския статут е изразено наред с „настоява“ и със „склонява“ или „нарежда“ – чл. 25, ал. 3, буква „b“ от Статута.

Подбудителят и според Римския статут е типичен вид съучастник. Като такъв той предвижда съставомерните последици, които ще настъпят в резултат на осъществяването на деянието и е искал или допускарал тяхното настъпване. Ето защо можем да твърдим, че при подбудителството има въздействие върху психиката на извършителя и това давление се осъществява по начин, който довежда до решимост престъплението да бъде извършено. В това се крие и обективната страна на подбудителството. Особеното от субективна страна в умишъла за подбудителство е предвиждането, че извършителят ще реши да пристъпи към реализация на своите действия, водещи към престъпление¹³.

Много често се смесват подбудителство и помагачество, но те са просто форми на съучастие и в доктрината неслучайно ги наричат „съучастие в тесен смисъл“. При тях общото е във факта на допринасянето за осъществяване на конкретно престъпление. Затова помагачеството е определяно най-често като начин на съдействие при прякото осъществяване на престъплението или при опита за такова. Умишълът може да бъде единствено пряк, защото от субективна страна е необходимо наличието на цел за улесняване на престъплението. Физическото помагачество е допустимо при международното престъпление и се осъществява под формата на предоставяне на средства за престъплението. Общото между подбудителство и помагачество в Международното наказателно право е в това, че и двете форми на съучастие представляват акцесорна, престъпна дейност, наказуема при реално извършване или при опит за такова. В този аспект Римският статут предвижда и една специфична форма на помагачество, при която деецът по своеобразен начин съдейства за извършването на определено международно престъпление или опит за такова от обединили усилията си лица, действащи групово, с обща цел (чл. 25, ал. 3 буква „d“ от Статута).

Акцентът, който е поставен върху необходимостта приносът да бъде умишлен, е едно съвсем правилно решение, защото ви-

¹³ Стойнов, А. Цит. съч., с. 315.

соката степен на опасност при тези посегателства срещу международния мир и сигурност изисква ефективност, гъвкавост, бързина в реакциите и сериозни превантивни мерки, каквито може да има само при ясно правно дефиниране и обясняване на престъпните деяния. Този принос има за цел да подпомогне престъпната дейност на групата. Той се осъществява с ясното съзнание, че престъпната група ще осъществи планираното.

Освен в Римския статут определение за организирана престъпна група откриваме и в Конвенцията на ООН против транснационалната организирана престъпност от 2000 г. (ДВ бр. 42 от 12.04.2001 г. – със закон Народното събрание ратифицира Конвенцията). В чл. 2 престъпната група се дефинира по следния начин: това е структурно оформена група, състояща се от три или повече лица, съществуваща в определен период от време и действаща съгласувано... Посочва се нейната цел – извършването на сериозни международни престъпления, което навежда на извода, че групата не е нито случайно сформирана, нито инцидентно възникнала, а е с добре развита база и структура, като се посочва и индивидуалната роля на нейните членове, които действат умишлено и задружно.

В доктрината Овчинский и Б. Станков се спират на съвременните характеристики на транснационалната престъпност, като посочват, че във все по-голяма степен тя става устойчива, организирана, всеобхватна и консолидирана. Подобни становища, разглеждайки в исторически аспект международното наказателно правосъдие, изказва и Б. Йотов¹⁴.

Безспорно е, че съучастието в международно престъпление като съвместна и организирана дейност също търпи динамика в развитието си, а това довежда и до усложняване на реалните провяни форми на организираната международна престъпност. Ето защо наред със самостоятелно извършеното престъпление, към формите на престъпна дейност се включват и случаите, когато престъплението се извършва *заедно с друго* или *чрез друго*. Според Михайлов при тези хипотези можем да говорим за съизвършителство или за посредствено извършителство¹⁵.

¹⁴ Йотов, Б. Международно наказателно право. С., 1999.

¹⁵ Михайлов, Д. Цит. съч., с. 136.

Особен интерес представляват и случаите, в които можем да открием посредствено извършителство. При него определено физическо лице, наричано деец или извършител на международното престъпление, използва друго лице, което осъществява самото деяние, но е необходимо това второ лице, наричано „оръдие“, да бъде наказателнонеотговорно поради конкретна хипотеза – непредпазливост в действията, непълнолетие или невменяемост. Ясно е, че това е една особена форма на престъпно поведение и действие и е възможно тя да бъде реализирана практически само при умишлените престъпления. В този смисъл е допустим и т. нар. ексцес, т.е. превишаване на съучастие. При него някой от участниците надхвърля в определена степен, чрез конкретно свое действие „общия умисъл“. Явно в този случай е напълно целесъобразно всеки от съучастниците да отговаря съобразно с това, което е реално извършено, при това умишлено и в рамките на неговия обем. Решаването на въпроса за съотношението между престъпен деец и индивидуално престъпно деяние е от голямо значение за формите на престъпна дейност не само в националните наказателноправни системи, но и в Международното наказателно право. Защото и в сферата на международните престъпления извършителството е основна форма на съучастие. Без него не би могло да се очаква пораждаване на наказателна отговорност за останалите съучастници. Ето защо и от обективна страна извършителството представлява явно участие в самото изпълнение на престъплението¹⁶.

В Римския статут се подчертава – чл. 25, ал. 3 буква „а“ – необходимостта от самостоятелно извършване на определено престъпление от конкретен извършител и в този смисъл може да се възприеме тезата, че изпълнението започва, когато пряко, непосредствено, реално извършителят се отправя към осъществяване на подготвяното и запланувано деяние. При извършителството като форма на съучастие в международното престъпление е необходимо да съществува общ умисъл, изразяващ се във възможност да се предвидят отрицателните и

¹⁶ Стойнов, А. Наказателно право – обща част. С., 1999, с. 311.

обществено опасни последици, като деецът ги осъзнава и иска или се съгласява с бъдещия престъпен резултат.

По Римския статут съучастието в международно престъпление е уредено изчерпателно като правен институт и се явява предпоставка за успешното реализиране на правораздавателните функции на Международния наказателен съд. Като всеки национален съд и МНС може да изисква представянето на доказателства и да осигури задържане на определено лице, заподозряно в извършването на международно престъпление, присъствието му на съдебните заседания, при необходимост и налична вина – осъждането му, а също така и привеждане в изпълнение на постановената присъда. Съдът има широка компетентност да правораздава, но не бива да се забравя, че в случаите на съучастие е необходимо да бъдат осъществени съответните признаци от състава на международно престъпление, предвидени в норма от особената част на Международното наказателно право. Според Михайлов това съвсем не е достатъчно¹⁷, защото съответната форма на престъпна дейност по необходимост трябва да съдържа и особености, белези, характеристики, предвидени в общата част на Международното наказателно право. Те ще доразвиват и допълват, но могат и да уточняват и ограничават признаците от състава на международното престъпление.

Международните престъпления са реалност в съвременния свят, която изисква последователна и поэтапна борба от страна на международната общност с цел тяхното ограничаване и наказване. Международният мир и сигурност могат да бъдат защитени и мирното съвместно съществуване между отделните държави – гарантирано само чрез кодификация на основните актове в областта на Международното наказателно право. В това отношение Римският статут бе първата решаваща и сериозна стъпка към изграждане на работещ механизъм на международното наказателно правораздаване. Успешната борба срещу организираната международна престъпност във всичките ѝ проявни форми изисква нови инициативи, международно сътрудничество и доразвиване на нормативната база в тази област.

---

¹⁷ Михайлов, Д. Цит. съч., с. 140.